

Funk_R_1980h

Wat is liefde?

Rainer Funk

First published in German under the title "Liebe - was ist das eigentlich?," in: *Bunte*, Offenburg, No. 13 (20. 3. 1980), pp. 135-140. Dutch version as "Wat is liefde?," in: *Elegance*, Amsterdam, Vol. 37 (No. 11, 1980), pp. 139-143.

Copyright © 1980 and 2011 by Dr. Rainer Funk, Ursrainer Ring 24, D-72076 Tuebingen, Germany; E-Mail: funk[at-symbol]fromm-online.com.

Wat is liefde? Iedereen is op zoek naar liefde, want zonder liefde kan een mens niet leven (Goethe). Zelfs al zou liefde voor driekwart uit nieuwsgierigheid bestaan (Casanova), dan nog blijft de vraag: maar wat precies is dan de rest? Een kunst die geleerd moet worden, antwoordt de bejaarde filosoof Erich Fromm.

Wat is liefde? De ervaring van twee jonge mensen die voor niets anders aandacht hebben dan voor elkaar? De opoffering van de moeder die voortdurend bezig is voor anderen en er niets voor terugkrijgt? De verbijstering van Somerset Maughams jonge held Philip Carey (*Of Human Bondage*) die ontdekt dat hij zijn harteloze geliefde niet kan loslaten hoezeer zijn verstand hem dat ook opdraagt?

Vraag aan anderen of zij weten wat liefde is en niemand zal waarschijnlijk het antwoord schuldig blijven. Hoe schaars de emotionele ervaringen op dat gebied voor sommigen ook geweest mogen zijn, eenieder is wel eens verliefd geweest, heeft van iemand gehouden en heeft ervaren dat er van haar of hem gehouden werd. Maar wat bewijst dat helemaal?

Verder vragen zal aantonen dat er vrijwel geen identiek beeld inzake liefde bij twee mensen te vinden is. Elke literator heeft er zijn eigen opvattingen over geformuleerd en de filosofen raken er nooit over uitgeschreven.

Een van die filosofen, de dit jaar tachtig jaar geworden Erich Fromm, heeft in zijn befaamde boekje 'De Kunst van het liefhebben' beter dan wie ook duidelijk gemaakt dat liefde niet zomaar tot stand komt; liefde is volgens hem een kunst die geleerd moet worden. Talloze mensen zijn van mening dat het eenvoudig is om lief te hebben, maar dat het zeer moeilijk is om de juiste partner te vinden die men kan liefhebben en die de liefde beantwoordt. Het vinden van de juiste partner. De man is op zoek naar een aantrekkelijk meisje, de vrouw naar een aantrekkelijke man. En aantrekkelijk staat dan voor een verzameling keurige eigenschappen die goed in de (huwelijks)markt liggen. Een mens, elk mens mag dan instinctief hunkeren naar liefde, de uiterlijkheden blijven toch meer gewicht in de schaal leggen: succes, prestige, geld, macht. Met al zijn energie is men in de weer om die dingen te verwerven en vrijwel niemand probeert tussen de bedrijven door ook nog iets op te steken van de kunst van het liefhebben.

De meeste mensen denken bij liefde in de eerste plaats aan zichzelf: hoe zorg ik ervoor dat anderen van mij houden? Niemand - en de uitzondering zet er graag een

accent op - maakt zich zorgen over het liefhebben van de ander. Wie vraagt zich ooit af: ben ik wel in staat om lief te hebben? Zelf geliefd willen worden en zijn, daar draait het om. En, bewust of onbewust, is dat de drijfveer van het menselijke handelen. De wegen die worden bewandeld om dat doel te bereiken zijn talloos en zeer uiteenlopend van aard. Mannen kiezen gewoonlijk voor de weg die leidt naar het grootste succes, macht en rijkdom in de hun gegeven omstandigheden. Vrouwen kiezen over het algemeen voor het accentueren van hun uiterlijke kwaliteiten. Er mag op dit gebied wat meer afstandelijkheid gesignaleerd worden, toch blijft het bezit van uiterlijk schoon, aantrekkelijke kleren en dergelijke de vrouw aanspreken.

Andere hulpmiddelen bij het bereiken van de begeerde geliefdheid zijn al zo stevig verankerd in het opvoedingspakket dat zij nauwelijks meer als pogingen tot het verwerven van andermans liefde worden gerekend. Goede omgangsvormen bij voorbeeld, onderhoudende gespreksstof, bereidheid tot helpen, opgewektheid die de innerlijke gevoelens camoufleert. Het zijn dezelfde middelen die ook hun nut hebben bij het bereiken van succes, het verwerven van een vriendenkring en het handhaven van een aangename levenssfeer.

Wie met de filosoof Erich Fromm over liefde wil praten wordt vriendelijk verzocht eerst in te zien dat liefde iets is dat de mens niet in de schoot valt, dat zij met het vinden van de juiste partner niets van doen heeft en allerminst op één lijn staat met verliefdheid.

Fromm zegt het zo: 'Wie wil leren liefhebben moet zich afvragen wat zij of hij allemaal zou moeten doen als niet de liefde het onderwerp van de studie zou zijn, maar bijvoorbeeld muziek, schilderen, meubelmaken, medicijnen of techniek.'

Liefde heeft te maken met een verhouding tussen twee mensen. De vraag is echter hoe die verhouding eruit ziet. Fromm zegt: 'Als twee mensen die elkaar niet kennen - zoals dat met alle mensen immers het geval is - plotseling de muur die hen scheidt zien verdwijnen, zij zich met elkaar verbonden voelen en zich samen een eenheid weten, dan ondergaan zij een van de vreugdevolste en opwindendste momenten in hun leven. Vooral de mensen die gewend zijn afzonderlijk, geïsoleerd en zonder liefde te leven, ondergaan een dergelijke ervaring als een geschenk van de hemel. Het „wonder“ van de plotselinge onderlinge vertrouwdheid bij twee mensen die elkaar nooit eerder hadden gezien, heeft uiteraard te maken met aantrekkingskracht van seksuele aard, maar essentieel is deze „bijkomstigheid“ zeker niet.

Dit soort liefde-van-het-moment heeft zelden een lange levensduur. Beide mensen leren elkaar steeds beter kennen, waardoor de onderlinge saamhorigheid haar geheimzinnige karakter verliest en de onenigheid, de teleurstelling, de verveling de kop opsteken om de aanvankelijke betovering te vermorzelen. Met deze onvermijdelijke gang van zaken wordt bij de eerste kennismaking zelden of nooit rekening gehouden. Men meent in zijn soms heftige verliefdheid elkaar nooit meer te kunnen missen, ziet dat verlangen naar elkaar als een bewijs daarvoor en beseft niet dat de emotionele bewogenheid enkel en alleen een bewijs is van de eenzaamheid die aan de verliefdheid voorafging.' Erotische liefde wordt door de bejaarde Fromm beschouwd als de meest misleidende vorm van liefde die er bestaat. Waarom? 'Het gaat vaak om een tweetal mensen dat onderling liefde kan geven en nemen, maar dat voor anderen geen gevoelens van liefde kan koesteren. Hun liefde is in werkelijkheid een gemeenschappelijk egoïsme.'

Een van de meest voorkomende vormen van onrijpe liefde is de symbiotische vereniging (symbiose: samenleven tot wederzijds voordeel). Deze vorm doet denken aan de betrekkingen tussen de moeder en haar ongebooren kind: 'Twee wezens die toch één zijn. Zij gebruiken elkaar.'

Het onrijpe partnerschap kent twee variëteiten. Bij de passievere vorm onderwerpt de een zich aan de ander. De onderdanige partner onttrekt zich aan het onverdraaglijke gevoel van alleenzijn en zich buitengesloten voelen door zich tot een onscheidbaar deel van de ander te maken, die leiding en bescherming biedt. De ander is zijn of haar leven. De macht waaraan men zich onderwerpt is opgeblazen tot een allesomvattend geheel en de onderworpenen is niets, een luchtledig, een onderdeel van degene aan wie hij zich heeft onderworpen. Zijn macht, zijn zelfvertrouwen, zijn kunnen zijn ook de mijne. Zelf hoef ik geen beslissingen te nemen, zelf loop ik geen risico's. Maar de 'zelf' is, hoe bevrijd dan ook van de gevreesde eenzaamheid, niet onafhankelijk, bezit geen integriteit en is in feite nog niet helemaal geboren. Bij de actievere vorm wordt de een overheerst door de ander. De heersende partner zet de eenzaamheid overboord door 'een ander tot onscheidbaar onderdeel van zichzelf te maken. Hij blaast zichzelf op om de ander te imponeren en tot afhankelijkheid te verleiden. De heerser wordt net zo afhankelijk van het slachtoffer als anderzijds het geval is. Geen van beiden kan zonder de ander leven. Het enige verschil is te vinden in het feit dat de heerser de ander commandeert, uitbuit, kwetst en ontmoedigt. Uiterlijk is het onderscheid zeer groot, maar in diepere emotionele betekenis niet zo groot als dat wat beiden gemeen hebben: zij willen gemeenschap zonder integriteit.'

'Integriteit' is een sleutelwoord bij het leren begrijpen van de liefde. Het staat voor onschendbaarheid, totaliteit, onomkoopbaarheid. In de gedachtengang van Fromm betekent het dat mensen die liefhebben niet minder worden of armer, maar completer en rijker. De liefhebbende mens activeert de eigen krachten om de ander bij te staan zonder deze te kwetsen, te misbruiken of te gebruiken. 'Liefde is een actieve kracht in de mens. Een kracht die denkbeeldige muren omverhaalt die de ene mens van de andere gescheiden houden. In de ware liefde geldt de paradox van twee wezens die één worden en toch twee blijven.'

Rijpe liefde is altijd een geven van datgene wat in een mens leeft. De een staat iets van eigen leven af aan de ander, waardoor de ander zich rijker gaat voelen aan levenskracht en op zijn beurt ook het gevoel van deelhebben aan het leven terug kan geven. Het is geen geven om ervoor beloond te worden; het geven is op zichzelf al een bron van vreugde. En door het geven wordt er in de ander nieuw leven gewekt, dat zijn uitstraling niet zal missen. Wie geeft zal ontvangen -een aloude waarheid die ware liefde kenmerkt. Gevers maken anderen tot gevers en samen leert men ontvangen.

In materiële zin heeft geven te maken met rijk zijn. Niet hij is rijk die veel heeft, maar die veel geeft. Wie voortdurend bang is iets te verliezen, is in psychologische zin een arme sloeber, hoeveel hij ook bezit. Wie daarentegen het vermogen heeft anderen iets van zichzelf te geven, is rijk.

Een van de belangrijkste voorwaarden voor deze innerlijke rijkdom — voor dit psychische vermogen tot liefhebben — is de vaardigheid om zichzelf te kunnen liefhebben. Volgens de traditie van het christelijke Westen geldt het vooroordeel dat naastenliefde en eigenliefde elkaar uitsluiten. Men beschikt, aldus dit vooroordeel, overeen bepaalde hoeveelheid liefde en wat men er zelf van behoudt moeten anderen

ontberen.

Dat kiezen tussen eigenliefde en naastenliefde heeft zich hecht verankerd in de mens. Maar, zo vraagt Fromm: 'Is het zichzelf zoeken werkelijk hetzelfde als eigenliefde, of is het eerste het gevolg van het ontbreken van het tweede? De liefde voor anderen en de liefde voor onszelf zijn geen tegenstellingen. Het tegendeel is waar: bij allen die in staat zijn anderen lief te hebben kan men constateren dat zij ook van zichzelf houden. Liefde is fundamenteel ondeelbaar. Waarom worden de eigenliefde en de zelfzucht op één lijn gesteld? Hoe kon een dergelijke verwarring van begrippen tot stand komen? Waarom wordt er aangenomen dat de hoeveelheid liefde waarover een mens kan beschikken haar grenzen heeft? Iedereen probeert een rechtvaardiging te vinden voor zijn eigen levenswijze). De verwarring is tot stand gebracht door mensen die de liefde voor zichzelf verloren hebben of nooit hebben geleerd. De zelfzuchtige mens is voor hen vanzelfsprekend geworden, omdat zij in het geheel niet begrijpen met welke beminneerwaardige krachten een mens is uitgerust. Daarom onderwerpen zij zich aan het succes, aan de winst, aan de groei, aan de consumptie; daarom buiten zij zonder wroeging de hulpbronnen van de aarde uit; daarom verstoren zij het milieu; daarom zien zij in anderen uitsluitend rivalen en vijanden; en daarom menen zij de toekomst alleen met een wapenwedloop veilig te kunnen stellen.

In de westelijke samenleving is liefde noodzakelijkerwijs tot een randverschijnsel gedegradeerd, en dat niet alleen omdat vele bezigheden een liefderijke benadering uitsluiten, maar omdat in onze hoofdzakelijk op productie ingestelde, naar verbruiksgoederen hunkerende samenleving alleen denon-conformist zich met succes tegen deze tendens te weer kan stellen.'

De principes van een kapitalistische staatsvorm zijn onverenigbaar met het fenomeen liefde. Geen wonder dus dat de mogelijkheid tot liefde bestreden wordt. Geen wonder dat liefde niet meer als kunst (kunnen) gezien wordt, die geleerd moet worden, of als een innerlijke kracht die geactiveerd en getraind wenst te worden, maar als iets dat men bij de partner, bij god, bij de ouders, bij de eigen marktwaarde kan verwerven of afdwingen. 'Alleen hij die in zichzelf gelooft kan anderen trouw zijn, omdat alleen hij er zeker van kan zijn dat hij in de toekomst dezelfde zal zijn die hij nu is en dat hij daarom precies zo zal voelen en handelen zoals hij dat nu van zichzelf verwacht.' Fromm zelf is er een voorbeeld van dat de hoop op liefde terecht gekoesterd wordt. Hij zou zijn geloof in de vaardigheid van de mens tot liefhebben niet zo overtuigend beschreven kunnen hebben, als hij die kunst niet zelf bestudeerd en beoefend zou hebben. Als hij niet door zelfdiscipline, door concentratie op de in hem sluimerende krachten en door veel geduld met zichzelf en met zijn omgeving ervaren had wat liefde is.

'Liefde is niet in de eerste plaats een binding met een bepaalde persoon. Liefde is een levenshouding, een facet van het karakter, en liefde duidt op de betrokkenheid van een mens met de gehele wereld, niet alleen met één „object“ dat de liefde wakker schudt... Als ik werkelijk van iemand houd, dan houd ik van alle mensen, dan houd ik van de wereld, dan houd ik van het leven. Wanneer ik tegen iemand zeggen kan: „Ik houd van je“, moet ik ook in staat zijn te zeggen: „In jou houd ik ook van alle anderen, ik jou houd ik van de gehele wereld, in jou houd ik ook van mijzelf.“'